REPORTATGE

75 anys dels bombardejos de gener de 1939: una altra tragèdia humana

Aquest mes de gener es compleixen setanta-cinc anys del segon bombardeig de Granollers. Uns atacs aeris menys coneguts que el de 1938 però que van causar una quarantena de morts i van afectar edificis com l'Hospital de Granollers, els tallers de Can Trullàs o la fàbrica Roca Umbert. Malgrat que mai es van donar dades concretes dels llocs on van impactar les bombes ni dels morts produïts, avui sabem que bona part d'ells eren familiars procedents de Lúcar, Almería, gent que havia vingut a Granollers a la recerca d'unes millors condicions de vida.

El refugi de la plaça de Maluquer i Salvador, aixopluc per als granollerins durant els bombardejos de la ciutat. A la dreta, Roca Umbert, una de les fàbriques més afectades per la guerra.

Després de la forta ofensiva de les tropes franquistes i una vegada esberlat el front de l'Ebre a finals de 1938, l'avanç dels contingents militars franquistes pel territori català es convertí, el mes de gener de 1939, en una passejada militar, dramàtica i també luctuosa. La guerra d'Espanya iniciada el 1936, no acabaria fins al mes d'abril de 1939, però els pobles i ciutats catalanes van anar caient de manera progressiva, especialment el mes de gener i començaments de febrer, per un fet que en aquells moments ja era inexorable: la derrota militar republicana.
El sistema emprat per les tropes vencedores per reduir el territori català, posat en pràctica a l'Ebre i especialment després del trencament del front, es basà en triturar sense contemplacions el destrossat exercit popular i, de passada, la població que malvisqué amb espant les darreres escomeses de l'exèrcit franquista, perquè en l'ús i abús de les tècniques bel·licistes, l'aviació italiana, alemanya i hispana, sobresortiren per la seva ferotgia i avidesa de càstig contra la població civil.

Bombes contra la població

L'estratègia militar des de l'aire, optà per aplanar les resistències que l'exèrcit republicà, totalment batut i en retirada després de les enormes pèrdues i desmoralització dels combats de l'Ebre, podia oposar a un avanç ràpid franquista des de ponent i sobretot des del sud del país, en un procés d'arraconament i escombrada cap a França de desenes de milers de persones atemorides per la repressió brutal sobre Catalunya.
A mesura que l'exèrcit revoltat, amb l'ajuda de soldats marroquins i amb la de tropes italianes i alemanyes anava ocupant el territori català, el desballestament de l'exèrcit republicà deixava progressivament desguarnides les defenses que fins a inicis de gener, pràcticament, podien garantir que el país no quedés totalment ocupat i a l'espera d'una transacció política i militar, de mica en mica més impossible, entre el govern republicà i el "*nacional*". El general Franco no s'hi avingué mai, ja que el seu pla estratègic i tàctic era el de reduir al màxim, a cendres si calia –els discursos n'eren una bona prova–, un territori que s'havia oposat des del primer moment a l'"*Alzamiento*" i a les fórmules feixistes que el conformaven.
En aquesta línia s'ha d'entendre el perquè dels atacs aeris tan desmesurats, brutals, i discutibles fins i tot militarment pels procediments utilitzats, ja que les bombes anorrearen edificis públics, privats, fàbriques, línies de tren i un llarg etcètera, però del qual destacaria finalment la quantitat de víctimes humanes, militars i, sobretot, civils.

Quaranta persones, bona part procedents de Lúcar (Almeria), van morir en els bombardejos de Granollers de gener de 1939

24 de gener de 1939, dimarts

A tres quarts de dues de la tarda han bombardejat Granollers. Érem al refugi del pati de l'institut*. Les bombes queien molt a prop, xiulaven esgarrifosament i tot tremolava. Al matí, aviat, he anat a l'escola per darrera vegada. M'he emportat tot el que hi havia, que pogués utilitzar-ho l'enemic, a la meva aula. Dia clar, amb un estrany silenci. Només se sent al fons de tot la remor de la corrua de fugitius a la carretera. He arrencat, amb el cor trencat, tot el que hi havia a les parets, fet pels nens i m'he entretingut a estripar molts papers. M'he endut el Diccionari Salvat Català en un volum que varem comprar entre tots per noranta-nou pessetes republicanes (...) demà voldria anar a casa. Però ara mateix se sent el canoneig i les alarmes són gairebé continues. Hem quedat que ens estarem tota la nit al refugi. (...) avui deurà ser el darrer dia d'estada a Granollers. A reveure.

**Actual edifici de l'Escola Pia del carrer de Sant Josep de Calassanç*

Triadú, Joan. *Dies de memòria (1938-1940). Diari d'un mestre adolescent*. Ed. Proa. Col·lecció Perfils. Barcelona, 2001

Els atacs aeris a la comarca

La comarca del Vallès Oriental, en aquestes escomeses aèries, hagué d'assistir a escenes dantesques que tingueren lloc damunt de la Garriga, a causa d'uns combats que cal considerar dels més importants que hi hagueren a Catalunya a finals del conflicte, i que tingueren molt a veure amb l'existència del camp d'aviació de Rosanes. A banda, però, d'aquesta població que fou bombardejada el 29 de gener, el mateix dia que Sant Celoni, entre la nit del dia 23 de gener fins al dia 29, estacions i municipis com les Franqueses del Vallès, Canovelles, Cardedeu, Granollers, el Figaró o Mollet del Vallès, també van ser castigades durament. En els arxius militars espanyols, consta la documentació relativa als informes de vol d'aquests atacs, suficientment demostratius de la reiteració de la tàctica en aquest procés de neteja basada en la por i la destrucció. A banda dels incendis i destrucció d'immobles i de serveis de comunicacions, una setantena de morts, fou el tràgic balanç d'aquests atacs de 1939.

Granollers bombardejada, de nou, el 1939

Granollers que ja havia sofert un espantós atac aeri per l'aviació italiana el 31 de maig de 1938, de nou, els dies 24, 25 i 26 de gener de 1939, sense oblidar que segons dades de l'Exèrcit de l'Aire "*nacional*" constaten que a la nit del 23 al 24 l'estació de Granollers-Canovelles va començar a ser bombardejada, va haver de patir altres bombardejos que deixaren encara més enrunada la ciutat. Al mínim de 224 morts documentats del tràgic esdeveniment de 1938, ara se'n sumarien la xifra aproximada, d'uns altres quaranta, que foren els que moriren en aquells dies amargs del gener de 1939. Les bombes caigueren al mig de la ciutat o en zones properes també habitades. Possiblement algunes van explotar al costat o al damunt de refugis fets de manera casolana als talussos dels costats de les vies de la coneguda com a línia de França.

Un centenar d'edificis van resultar afectats pel bombardeig, entre els quals l'Hospital de Granollers, els tallers de foneria de Can Trullàs, la fàbrica d'electricitat d'Estabanell i Pahissa i Roca Umbert

L'Ajuntament franquista mai va fer públic els llocs on impactaren les bombes ni les dades dels morts dels bombardejos de Granollers

Les seqüeles dels bombardejos

Entre les diverses valoracions que es poden fer sobre el sinistre que afectà a més d'un centenar d'edificis, cal assenyalar les destrosses a llocs com l'Hospital de Granollers, als tallers de foneria de Can Trullàs, a la fàbrica d'electricitat d'Estabanell i Pahissa, a la fàbrica de licors de Can Montañà, i a la fàbrica de teixits Roca Umbert, alguns d'ells ja prou malmesos per l'exèrcit a la retirada. Però les majors desgràcies caldria imputar-les, com ja assenyalàvem, a les morts ocorregudes. Els atacs ocasionarien la mort de persones d'entre 1 i 73 anys, amb un promig, en base a l'estudi de 32 persones que foren les registrades amb coneixement cert de les edats, de 27,7 anys. Fet una anàlisi dels cognoms dels occits, resulta que un bon grapat de les persones mortes eren familiars entre ells, procedents de Lúcar (Almeria), i arribats alguns d'ells feia pocs anys, en busca de feina a la ciutat.

Després d'aquests bombardejos, l'Ajuntament franquista mai va fer públic els llocs on impactaren les bombes ni les dades dels morts que abans indicàvem, i un silenci oficial, a l'igual que amb el bombardeig de 1938, regnà sobre aquest esdeveniment. Quan el dia 28 de gener de 1939 entraren les tropes franquistes a Granollers, la ciutat era plena de runes, esglaiada, endolada, i malgrat moltes incerteses, un cert descans en creure que la guerra havia tocat fi. I també, certament, i per part d'un sector de la població, enfervorides adhesions a les tropes victorioses. Les morts, els empresonaments, els afusellaments al camp de la Bota, l'exili, la repressió, mostrà, tanmateix, la cara aspra del feixisme i de la dictadura que tant a Granollers com al país, es perllongaria durant gairebé trenta-set anys, fins a la mort del general Franco.

Joan Garriga Andreu
Historiador

Commemoració 75è aniversari del bombardeig de gener de 1939

Del 24 de desembre de 2013 al 13 de febrer 2014
Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau
Exposició **"La retirada. Exili - febrer 1939"**
Organitza: Òmnium Cultural del Vallès Oriental. Col·labora: Associació Prats Endavant de Prats de Molló.

Dijous 9 de gener
19 h Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau
Xerrada sobre l'obra ***Barcelona*** de Pere Riera, amb l'actor granollerí Pep Planas i altres membres de la companyia. Dins la programació Espai Públic! del Teatre Auditori de Granollers. Organitza: Teatre Auditori de Granollers.

Dissabte 11 de gener
21 h Teatre Auditori de Granollers
Barcelona de Pere Riera
Març del 1938. Una casa de la part alta de Barcelona. Mentre a fora plouen bombes, dues amigues separades per la guerra i el rancor ballen un tango ple de dolor i de seducció. Tot i que la por ho inunda tot, les ganes de cantar, de ballar i de viure lluiten per obrir-se pas enmig d'una ciutat assetjada.
Repartiment: Míriam Iscle, Emma Vilarasau, Anna Moliner, Jordi Banacolocha, Pep Planas, Pepa López, Carlos Cuevas, Joan Carreras.
Direcció: Pere Riera.

Diumenge 12 de gener
11 h i 12 h. **Visita comentada al refugi** de la plaça Maluquer i Salvador.
Grups reduïts. Preu: 2 € per persona (l'entrada per a la visita s'ha de comprar al mateix moment que l'entrada de l'espectacle *Barcelona*, tant per internet com a les taquilles del Teatre Auditori de Granollers.

18 h Teatre Auditori de Granollers
Barcelona de Pere Riera

Dimecres 22 de gener
19 h Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau
Documental **"Ni perdono, ni oblido"** de Joan Giralt, autor i Joan Antoni Padrós, historiador. Presenta: Joan Garriga, historiador.

Dimarts 28 de gener
17 h Arxiu Municipal de Granollers (c. de Sant Josep, 7)
Les tertúlies de l'Arxiu: **"El bombardeig de 1939 i el final de la Guerra Civil a Granollers",** amb el testimoni de Teresa Saló Baliu.

Dimecres 29 de gener
19.30 h Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau
Conferència: **"L'èxode de la guerra civil"**, a càrrec de l'historiador Josep M. Solé i Sabaté. Presenta: Joan Garriga, historiador.

Durant el període d'aquesta programació
Recollida de fotografies antigues.
Les persones que tinguin imatges vinculades a l'època, les poden donar o deixar-les per reproduir a l'Arxiu Municipal:
arxiu@ajuntament.granollers.cat
tels. 93 842 67 62 i 93 842 67 37.